

WINJO TIEND CHIKE E MUMA MANYIEN

En wach manyalo buogi kaka nere ni ji mang'eny puonjo ni chike mane ondik gi Nyasaye ne owit oko kod Kristo. "To Kristo nowarowa kuom kuong' ma chik kelo" (Jo-Galatia 3:13). Kendo osewach ni chik osegol chutho kod ng'uono kendo koro wan thuolo kowuok kuom chike. Bende kamano e kaka Muma fwenyonwa adiera?

En adiera chutho ni ok wanyal nwang'o warruok kuom rito chike. "To kata kamano, wang'eyo ni mako chik Musa ok nyal miyo ng'ato bed e winjuok gi Nyasaye" (Jo-Galatia 2:16), nikech onge ng'ato ang'ata mak mana Ruoth Yesu ema ne onyalo rito chike chutho. "Kata ka ng'ato omako chike duto, to oketho achiel kende, to bura oloye kuom chikego duto" (Jakobo 2:10).

Kata obedo ni sani ok wan e bwo chik, chike pod fwenyonwa ler mar Nyasaye to molooyo gin chike apar motenore kod weche mondik ka. Kuom mano, kata obedo ni ok wan e bwo "chike mag Musa," wan e bwo "chik mar Kristo" (Jo-Galatia 6:2).

E Johana 13:34, Yesu nowacho niya, "Amiyou chik manyien ni mondo uherru. Kaka aseherou e kaka ng'ato ka ng'ato mondo oher wadgi." Hero jomoko ok ne en chik manyien, mak mana ni hero jowadwa kaka Kristo nohero jomamoko ne en lokruok. Mae ok en chik kende ma ne omiwa kod Yesu; nogolo chik maber mar puonj mang'eny ma puonjowa kaka wanyalo nyiso hera machalo kod mare. Hera mar Yesu nyalo ywayo jok maonge kod yie kuome kendo keto jok man kod yie bedo kod teko kod riwruok e piny ma sani koro kedo kod Nyasaye. Nyaka waluw ranyisi mar Yesu. "Ka uhera to unumak chikena" (Johana 14:15).

Chiwo mag – misango mag chike Musa okochuno kuomwa chakre tho kod chier mar Kristo. Misango mag le mitayo kod jodolo okochuno kuomwa sani. "Osemiyo joma opwodhi kamano odoko joma long'o chutho nyaka chieng' kuom misango achiel manotimono" (Jo-Hibrania 10:14).

En gima owinjore ahinya ni nyaka sani Chike Apar mag Musa onwo e Muma Manyien mondo opuonj dwaro mar Nyasaye kuom jok moyie kuom Kristo, ok kaka chal mar warruok to kaka tim makare mar Kristo kod yo manyien mar ngima.

Nworuok mag Chike

Ok en gima nyalre kuom jogo moyie kuom Kristo adiera mondo owe ngima mar bedo Ja-Kristo ma ok gimako chike apar nikech:

Wuok 20:1-2: “Nyasaye nowuoyo kowacho wechegi, An e Ruoth Nyasaye ma Nyasachu, mane ogolou e piny Misri kuma ne ubedoe wasumbni.”

Chik Mokwongo: “Kik ubed gi Nyasaye moro, to mak mana an” (wes mar 3).

Chik mar Muma Manyien: “Heruru Ruoth Nyasachu gi chunyu duto, kendo gi parou duto, kendo gi riekou duto” (Mariko 12:30).

Kane Yesu olwongo Chik mokwongo e muma manyien, ne en thuolo ni dwarore mondo waket Nyasaye Mokwongo kuom gimoro amora kendo mondo wahere gi chunyuwa duto, gi parowa duto kendo gi tekowa duto. Seche ma Jachien nyalo bedo kod mor matin kuom chunyuwa, Nyasaye Wuonwa to dwaro chunyuwa duto.

Wane okang’ ma Jaote Paulo nochopo mondo onyis hera mar Nyasaye mar adiera e 1 Jo-Korintho 13. “Hera timo kinda kendo ong’won. Ok otim nyiego, kendo ok osungre, bende ok opakre. Hera ok tim gima kuodo wich, ok odwar mare kende, iye ok wang’ bende ok omak sadha. Ok omor gi tim ma ok kare, to omor gi adiera. Hera odhil e weche duto, kendo kata ang’o ema timore, to pod en gi yie, gi geno kod kinda” (1 Jo-Korintho 13:4-8).

Oganda ma sani ok ong’eyo pogo kind hera kod gombo. Hera mar Nyasaye inyalo mi jok ma moko, ok kuomwa kende. Hera mar Nyasaye ok wuor. Hera mar Nyasaye ok en wach mong’iyo kuomwa. Nyalre mana ka Nyasaye biro konyowa mondo waket dwaro magwa tenge mondo wanyal here ma ok wageno chudo moro amora.

Chik mar Ariyo: “Kik ulos kido moro mopa kata gima chalo gi gimoro manie polo malo, kata manie piny mwalo, kata mana manie pi ma e bwo piny. Kik ukulrunigi, kata lamogi kik ulamgi, nikech an Ruoth Nyasaye ma Nyasachu an Nyasaye ma janyiego. Akumo nyithind joma ochaya nikech richo jonyuolgi nyaka tieng’ mar adek gi mar ang’wen, to tienge gana gi gana kendo momako chikna, to ahero gi hera mosiko” (Wuok 20:4-6).

Chik mar Muma Manyien: Jaote Paulo ni thuolo kuom gigo ma wan kaka jo-Kristo mag Muma Manyien ok onego watim. “Kik ulam nyiseche manono, kaka moko kuomgi nolamo, kaka wasomo e Muma ni ‘Jo-Israel nobet piny mondo ocham kendo omadh gik ma otimgo misango, bang’e ne gia malo mondo gitug tugo maricho.’ Wan kik watim timbe terruok, kaka moko kuomgi notimo, mi ji alufu piero ariyo gadek kuomgi otho chieng’ achiel. Bende kik watem Ruoth kaka jomoko kuomgi noteme, mi thuonde onego. Kata kik ung’ur kaka jomoko kuomgi nong’ur mi malaika ma janek onego” (1 Jo-Korintho 10:7-10).

Ahinya kuom barupe mag Paulo, lamo nyiseche manono itiyogo kuom chiwruok ne ng’at machielo mak mana Yesu Kristo kaka Ruoth. E Jo-Rumi 1:18-32, en ayanga ni lamo nyiseche manono kaluwore gi Paulo en keto parowa mokwongo kapok wamiyo Nyasaye duong’ kendo tiyone. “Onge ng’ama nyalo tiyo ne ruodhi ariyo,” (Mathayo 6:24)

Chik mar Adek: “Kik uluong nying Ruoth Nyasaye ma Nyasachu kayiem nono” (Wuok 20:7).

Chik mar Muma Manyien: Kaluwore gi chik mar adekni Yesu nowacho kama, “Anto awachonu ni, kusingoru, to kik ukuong’ru ngang’, kata gi nying polo, nikech polo en kom duong’ mar Nyasaye. Kata kik ukuong’ru gi nying piny, nikech piny en raten tiende, kata kik ukuong’ru gi nying Jerusalem, nikech en e dala mar Ruoth maduong’. Kata kik ukuong’ru gi nying wiu, nimar ok unyal loko kata mana yier achiel bed marachar kata mana rateng.” (Mathayo 5:34-36).

Adiera mar piny ma sani ok yot nikech dhano dwaro mondo giket wechegi kuom singo, chik, ayany, kendo seche moko gilungo nying Ruoth Nyasaye kayiem nono. Dwarore mondo jo-Kristo owach adiera. Ka en kamano to onge tiende timo singo moro amora. Jakobo nondiko kama, “To owetena, gima duong’ie moloyo gik moko duto en ni, ka usingoru e wach moro, to kik ukuong’ru, bed ni ukuong’oru gi polo, kata gi piny, kata gimoro amora. Kudwaro wacho ni, ‘Ee’ to wachuru mana ni ‘Ee’ kende. Kata kudwaro wacho ni, ‘Ooyo,” to wachuru mana ni ‘Ooyo,” mondo kik buch Nyasaye lou” (Jakobo 5:12). Ka watamore miriambo kod adieri morem, wabiro ng’ere kaka jok mohero adiera.

Chik mar Ang’wen: “Paruru chieng’ Sabato kendo uwale, ni Ruoth Nyasaye. Nyaka uti tijeu duto kuom ndalo auchiel, to chieng’ mar abiriyo en chieng’ yueyo mowal ni Ruoth Nyasaye ma Nyasachu. Chieng’no, un kaachiel gi yawuotu kod nyiu, kata wasumbwu machwo gi mamon, kata jambu, kata mana jok manie miechu, kik ti tich moro, nimar Ruoth Nyasaye nochweyo polo gi piny kod nam, kaachiel gi gik moko duto manie igi kuom ndalo auchiel, to chieng’ mar abiriyo noyueyo. Mano emomiyo Ruoth Nyasaye noguedho chieng’ Sabato, kowale mondo obed maler” (Wuok 20:8-11).

Chik mar Muma Manyien: Kaluwore kod Yesu, Sabato ne oketi nikech dhano duto to ok kuom jo-Yahudi kende. Eka Yesu nomedo wacho niya, “Sabato ne oketi nikech dhano, to dhano ne ok ochue nikech Sabato. Kuom mano Wuod Dhano en Ruoth kata mana mar Sabato bende” (Mariko 2:27-28).

Kuom jo-farisai, chike mag sabato ne duong’ moloyo yueyo chieng’ sabato. Yesu nong’eyo ni tiend chike mag Nyasaye ne en bedo kod hera kuom Nyasaye kod jomoko, kod keto sabato bedo maler.

E Jo-Hibrania 4:8-11, Paulo ndiko niya, “Ka dine bed ni Joshua osemiyogi kar yueyo, to Nyasaye ok dochako owuoyo kuom kinde machielo. Mano nyiso ni yueyo machalo gi yueyo mar chieng’ sabato pod nitie ma jo-Nyasaye nyalo yudo, nimar ka ng’ato odhi yueyo gi Nyasaye to oweyo tichne owuon mi oyueyo, mana kaka Nyasaye bende noweyo tichne mi oyueyo. Emomiyo waketuru chunywa mondo wadonji e yueyono. Kik watamre yie kaka jogo notamre, nono to walal.”

Yesu osemiyowa yueyo marwa kuom yie. Ok onego wati tich moro amora. Mano ok en kedo kod tich maber mondo wayud warruok. En timo matek kaka nyalre mondo wayud gima Nyasaye osechiwo. Ok onego okawe kaka gir tugo. Odwaro okang’ mar chiwruok mondo wanwang’

yueyo ma Nyasaye osechiwo. Ka wanyalo donjo e yueyo mar Nyasaye nyaka wabed kod yie ni Nyasaye ni kodwa. Nyaka watenre kuom Yesu mondo omiwa yueyo mar Nyasaye kendo waluwe kuom winjo.

E Muma Manyien, kuom buok mar ji mang'eny, Yesu kod joote ne ok omako sabato mar ndalo abiriyo kende to ne girito odiechienge maler mag Nyasaye ma bende ikawo kaka chieng' Sabato. Ruoth Nyasaye nowacho ni Musa mondo onyis jo-Israel niya, "Sewni ma Ruoth Nyasaye oketo e magi: Gin chokruok maler, ma nyaka ogonigi milome nikech gin sewni maga ma aseketo" (Tim Jo-Lawi 23:1-2).

Wes machielogi mawuok e Muma Manyien nyiso ayanga ni Yesu kod joote mage norito chokruoge duto maler mag Nyasaye:

Luka 2:41-42: "Higa ka higa, jonywol Yesu ne dhi Jerusalem e *sawo mar Pasaka*. Kane Yesu odoko ja higni apar gariyo, ne gidhi giduto e sawono kaka ne gijatimo. To kane sawo oserumo, ne gichako wuoth mondo gidog dala. Nyathi ma Yesu nodong' Jerusalem ka jonyuolne kia.

Johana 7:2-3: "Sap jo-Yahudi miluongo ni Sap Kiche ne chiegni, omiyo owetene nowachone ni, 'A ka, idhi Judea mondo jopuonjreni one honni mitimo.'"

Johana 7:37: "Chieng' mogik mar sawo, mane en odiechieng' maduong' ahinya, Yesu nochung' mowacho gi duol maduong' niya, 'Ng'at ma riyo oloyo mondo obi ira omodhi.'"

Tich Joote 12:3: "Kane oneno ni wachno ber ni jo-Yahudi, ne omako Petro bende. Mano notimore e ndalo Sap Makati ma ok oketie Thowi."

Tich Joote 20:6: "To bang' Sap Makati ma ok oketie thowi, ne wakwang' kwaa Filipi."

Tich Joote 20:16: "Paulo noneno ni mondo okwang'e okadh Efeso, kik obudh e piny Asia, nikech noreto kogeno ni ka nyalre to mondo chieng' Pentekost oyude ka en Jerusalem."

Tich Joote 27:9: "Ne wabet kuno kuom kinde mogwarore, nyaka koro dhi nyime gi kwang' ne ok ber, nikech kinde mar Sap tueyo chiemo koro nosekadho."

1 Jo-Korintho 5:6-8: "Sunga musungorugo ok ber! Donge ung'eyo ngero mawacho ni 'Thowi matin kuodo mogo duto modwal?' Pakuru thowi machon mar richono mondo ubed maler chutho, eka unubed ka mogo modwal manyien, maonge thowi. To adier, kamano e kaka uchalo. To bende Kristo ma en nyarombowa mar Pasaka, osetimonwago misango. Emomiyo koro watimuru sawo mana gi makati ma ok oketie thowi, tiende ni makati mar chuny ler kod adiera, to ok makati moketie thowi machon mar himruok kod richo."

1 Wakorintho 16:8: "To pod abiro bet Efeso ka, nyaka chop chieng' Pentekost."

Ok rach bedo kod paro ni odiechienge madongo mag higa ka higa rumo kod chiwruok mar Kristo, nikech ne giriwre kuom chiwruok mar hekalu. Tiend sewni mag Nyasaye ok chop kare

kod chiwruok maka mana kuom gik ma gi kelo. Ka nyalo bedo ni sewni ne nyalo puonjo chopo kare mar warruok mar bir mar Kristo mokwongo, mano kara tijgi do chung' chieng' mane ogur Kristo. Kata kamano, ka chieng sawo maduong'no bende nyiso warruok ma ne ochop kare kod Kristo e biro mare mar ariyo, mano kara tijno dhi nyime e kanisa mar Kristo kod tiende manyien miluwego. Odiechienge maler mag Nyasaye nyiso ayanga chenro mare mar warruok kod ng'uono nyaka chieng'.

Chik mar Abich: “Luor wuoru gi meru, eka mondo idag aming'a e piny ma Ruoth Nyasaye ma Nyasachu biro miyou.” (Wuok 20:12)

Chik mar Muma Manyien: “Un nyithindo, winjuru wach jonyuolu, nikech timo kamano en gima kare kuom Ruoth. Chik mokuongo man gi singruok kuom Chik Apar e ma – Luor wuoru gi meru, eka mondo ine maber – kendo idag aming'a e piny.” (Jo-Efeso 6:1-3)

Bedo kod luoro en timo kaka onyisi mondo itim. Bedo kod luoro tiende en bedo kod hera. Mae nyalre mana ka jonyuol gi nyithindo kawo dwaro mag jomoko kaka mekgi seche ma gi “jiwre.”

Chik mar Auchiel: “Kik ineki” (Wuok 20:13)

Chik mar Muma Manyien: “Ka ng'ato kuomu yudo masira, to kik bed ni oyudo masira nikech oneko, kata nikech okwelo, kata nikech otimo timbe moko maricho, kata nikech ochwogore e weche jomoko” (1 Petro 4:15).

Ok en wich kuot kuomwa ka wasandore kaka jo-Kristo, to ka watimo kamano to wanyalo bedo kod adiera. Yesu biro bedo kodwa e yore duto. “Kamano un bende, ler maru nyaka rieny e nyim ji, mondo gine timbeu mabeyo, mi gimi Wuonu ma e polo duong'.” (Mathayo 5:16).

Chik mar Abiriyo: “Kik iterri” (Wuok 20:14)

Chik mar Muma Manyien: “Ji duto mondo okwan kend ka gima duong', kendo singruok ma joma okendore osingorego nyaka rit matek, nikech Nyasaye nokum joma terore, bed ni gin yawuowi gi nyiri, kata chwo gi mon.” (Jo-Hibrania 13:4). Jo-Kristo nyaka bed kod luor maduong' kuom singruok mag kend. Hera mantiere e kind dichwo gi dhako nyaka rit maber e yor mor. Jaodi nyaka ne ni hera dhi nyime maber ahinya kuom chuny ler, kuom kecho, kuom neno lit, kendo kuom bedo maonge gi gombo.

Chik mar Aboro: “Kik ikwal” (Wuok 20:15).

Chik mar Muma Manyien: “Ng'ama yande kwalo nyaka we kuelo, mondo ochak tich matek kendo modimbore gi luete owuon, oyud gima dokonygo wadgi moro modhier” (Jo-Efeso: 4:28).

Chik mar Ochiko: “Kiki ihang ni ng'ato wach” (Wuok 20:16).

Chik mar Muma Manyien: “Kik ng'ato wound wadgi, nimar uselonyo dhano machon gi timbene, mi urwako dhano manyien mamedo doko manyien pile, mondo obed machal gi kit

jachwechne, mi omi ung'e Nyasaye chuth" (Jo-Kolosai 3:9). Ka wawuondore e kindwa wawegi, mano nyalo kelo achiedh nade e ngima mar ng'ato owuon kendo onyalo ketho geno kod ng'iyo mantiere e kindwa kaachiel kod kelo pogruok e kanisa. Kaka jo-Kristo wan jok madhi nyime kod puonjruok. Kaka wamedo puonjre mang'eny kuom Yesu kod tijene e kaka wabedo kod lokruok kendo wabedo machal kode. Ok onego wawe ngang' puonjruok kuom Yesu Kristo ka wamiye luor. Nitiere jipo maduong' mar nwang'o mwandu maduong' ka wabedo kuome. "Duto wabedo ka en nyaka chieng."

Chik mar Apar: "Kik igomb od ng'ato, kata chi ng'ato, kata misumba ng'ato, kata dher ng'ato, kata kanj ng'ato, kata gimoro amora ma ng'ato nigo." (Wuok 20:17).

Chik mar Muma Manyien: "Nikech ung'eyo ni ng'ama terore kata ma ok ler, kata ma jagombo, ma en ng'ama lamo nyiseche manono, ok noyud gueth mar loch Kristo gi Nyasaye." (Jo-Efeso 5:5). Gombo oloyo dhier nikech onyalo dino wang'wa mar roho kendo onyalo miyo wadwar gimoro amora kar dwaro Nyasaye.

"Ang'o makelo lweny kod dhaw duto manie kindu? Donge giwuok kuom gombou makedo e dendu pile mondo utim dwarogi? Ugombo to ok uyudi, omiyo uneko. Nyiego makou nikech gima ok unyal nwang'o. Omiyo upiem kendo ukedo. To gimomiyo ok unyal yudo gima udwaro en nikech ok ukwa Nyasaye. To kata ka ukwayo, to ok dwoku, nikech ukwayo gi paro marach, kudwaro timo mana gima un uwegi ema udwaro." (Jakobo 4:1-3).

Mana kaka nyiego kelo nek, kamano e kaka wuoro kelo dhaw kod gombo mag terruok.

Bende chike Nyasaye nochopo kare chutho?

Ooyo! Adiera chike Nyasaye ok ne ochopo kare chutho. Mana kaka Yesu nowacho, "Kik upar ni asebiro ni mondo aketh chik Musa kata ni mondo aketh weche jonabi, to asebiro mana ni mondo achopgi." (Mathayo 5:17). Yesu nomedo chike kendo nomiyo oluorgi.

Ang'o ma ne Paulo temo wacho ka ne owacho ni, "To Kristo nowarowa kuom kuong' ma chik kelo, kane odoko ng'ama okuong' nikech wan, nimar Muma wacho niya, 'okuong' ng'ato ang'ata ma olier e yath'" (wagalatia 3:13). Chik wuon ok en kuong'; to chike Nyasaye bende ok tek; bende ok gipek. Johana nyisowa niya, "Nikech hero Nyasaye en mako chikene; chike Nyasaye ok tek rito" (1 Johana 5:3).

Kuong' mar chik en chwath mar tho kuomwa. Yesu kuom ting'o richowa e msalaba nogolonwa chwath mar tho kuomwa kuom nengo mane ok wanyal chulo. "En owuon ne oting'o richowa e ringre e msalaba, mondo watho ni richo, eka wabed mangima ni tim makare, kendo osechangu mana nikech chwath mane ochwadego" (1 Petro 2:24).

Wach Mogik

Penjo ma nyaka wapenj sani en ni guro e msalaba en ang'o?

En adiera ni Kristo ema nogur e msalaba. En ema ne oting'o richowa. Rembe nochwer kowuok e msalaba nikech wan kendo noweyonwa richowa duto kokalo kuom ngimane owuon. En richowa ema noruchi. "Mano omiyo, lokreuru uduog ir Nyasaye mondo richou oruchi" (Tich Joote 3:19). "A Nyasaye kecha," Daudi noywak, "geng' wang'i ni richona" (Zaburi 51:1,9).

Som twak ma pekni. "Nikech waduto nyaka wachung' e nyim kom bura mar Kristo, mondo ng'ato ka ng'ato oyud pok moromo gi gik mabeyo kata maricho mane otimo kapod en e ringruok" (2 Jo-Korintho 5:10). Bende Kristo noumo richowa duto? Bende richowa duto oseruchi?

Lokri sani e Fweny 20:12, mondo ine gima biro timore chieng' giko. "Bende ne aneno joma otho, madongo gi matindo, kochung' e nyim kom duong', kendo noel kitepe. Eka kitabu machielo, ma en kitap ngima bende noel. Joma otho nong'adnigi bura kuom gik mane gitimo, kaluwore gi weche mane ondik e kitepego."

Wesni nyiso ayanga ni nitiere kitepe mondikie richowa duto mawasetimo. Ibiro ng'adnwa bura kaka dwarore mak mana ni remb Kristo umo richowa kendo ruchogi. Kristo notho mondo oruch ndiko mane osendik mag richowa. Richowa machon oseket e msalaba kendo osegolgi oko chutho. Emomiyo wanyalo bedo kod adiera ni chik mane oseket kuom richowa koro oseruchi. To ok kuom buche Nyasaye kata chikene.

Jopuonj mang'eny mag miriambo ma senchari mokwongo ne puonjo ni jo-Kristo nyalo timo gimoro amora ma gidwaro kendo gidag ngimagi kaka giwegi gihero ka ok giluoro chwat mar Nyasaye. Juda nogolo siem mager kuom tim machalo kamano, "Nyaka andik kamano nimar jomoko ma ok oluoro Nyasaye, ma gin joma oseketi ni bura oloyo chon nikech wachni, osedonjo kuomu ling'ling', ka gitimo mondo gilok ng'wono mar Nyasachwa obed anjawo, kendo gidagi Ruodhwa achiel kende, ma en Ruoth Yesu Kristo" (Juda 1:4).

Anjawo tiende en dak e ngimani kuom richo kaka in iwuon ema idwaro. Ne gidak e ngima mar anjawo nikech ne gin kod yie ni ng'wono mar Nyasaye omiyogi thuolo mar timo kaka gidwaro kendo ne giloko ng'wono Nyasaye obed anjawo.

Muma Manyien wuoyo thuolo kuom chike mag "Muma Machon" kendo opuonjowa ni gibiro nyiso dwaro mar Nyasaye kuom bedo jo-Kristo. "Kuom mano, chik Musa en gima ler, kendo chike moting'o bende ler, kendo kare, kendo beyo. E chunya ma iye to amor gi chike Nyasaye" (Jo-Rumi 7:12-22).

Emomiyo kaka jo-Kristo dwarore mondo waher kendo warit chike mag Nyasaye to ok nikech timo kamano kwoyowa to nikech owarwa kokalo kuom ng'wono gi yie e mich mar Nyasaye mar hera kuom Kristo manoting'o richowa e msalaba. "Kane pod wan wasik Nyasaye, to ne omiyo

wasedoko osiepene,kuom tho mar wuode. To tinde kaka koro wasedoko osiepene, donge ibiro resowa molyonikech ngima mar wuode?" (Jo-Rumi 5:10).

Translated by Elijah Ogeda
elijahogeda@gmail.com